

# Den »demokratiska familjen« – det postmoderna samhällets grundbult?

MARGARETA BÄCK-WIKLUND

*Hösten 1998 publicerade Anthony Giddens idédokumentet The Third Way, där han lyfter fram »den demokratiska familjen« som en möjlig färdriktning för den tredje vägens politik. Samtidigt lanserade labourpartiet sin syn på familjen och framtiden i ett s.k. »consultation paper«. Ett janushövdad dokument som erbjuder olika former av stöd till utsatta familjer och äktenskapet utnämns till symbolen för stabilitet. Glappet mellan ideologi och realpolitik i brittisk familjepolitik är stort och får sin speciella belysning mot bakgrund av att 35 procent av brittiska barn växer upp i fattigdom. I artikeln diskuteras dessa frågor både utifrån brittisk och svensk horisont.*

Familj och familjepolitik är ett hett politiskt område i många länder inte minst i Storbritannien och USA. I dessa länder diskuteras senare decenniers förändrade familjemönster i termer av moraliskt förfall, samtidigt

---

Margareta Bäck-Wiklund, professor i socialt arbete med inriktning på familjepolitik, institutitionen för socialt arbete, Göteborg. Leder programmet »Childhood and Parenting in Modern Family Cultures«, senaste bok *Det moderna föräldraskapet*, ledamot av SFR och ordförande i Centralförbundet för socialt arbete (CSA).

som privatlivets helgd skall respekteras. I Sverige värjer vi oss för debatter med moraliska förtecken och pekpinna om hur människor skall leva sitt liv, samtidigt som välfärdstaten in i minsta detalj reglerar vårt privatliv. Inte heller har vi på den politiska parnassen framträdande samhällsvetare som rådgivare och analytiker s.k. »think-tanks«. I Storbritannien är förhållandet det motsatta och Tony Blair framstår här som en trendsättare. I sitt tal efter sin jordskredsse-

ger 1997 aviserar han att den nya vägens politik också är den starka familjens väg.<sup>1</sup>

Vi kan inte säga att vi önskar ett starkt och säkert samhälle så länge vi ignorerar dess viktigaste grundbult – familjen. Jag avser inte direkt hur människor skall leva sitt liv – utan jag talar om ett gigantiskt socialt problem. Som modern ledare för ett modernt samhälle anser jag också att problemen är moderna – tonårsgraviditeter, tonårsföräldrar, barn som växer upp utan goda rollmodeller, utbredd fattigdom, kriminalitet, avhopp från utbildningar – och över allt olycka. Vi avser att forma en familjepolitik som samtidigt skall vara en test på hur vår politik lyckas – att stärka familjen.<sup>2</sup>

Blair framträder med ett öppet personlig engagemang, och ofta kommenteras i pressen hans energiska och ungdomliga utstrålning. Blair och hans familj används strategiskt i politiska sammanhang som symbolen för modernt familjeliv, ett modernt par, var och en med sin egen framgångsrika yrkeskarriär och med en bra balans mellan yrkes- och familjelivets krav. Brittiska politiker, som sedan länge är vana att få sitt privatliv uthängt i pressen, möter nu detta genom att exponera lyckade respektive misslyckade familjehistorier som en del av den politiska imagen. Den brittiske Home Secretary Jack Straw, ansvarig för familjepolitiken, anspelar öppet på sin skilsmässa för att förstärka de politiska argumenten för att i framtiden stärka familjen. Det feministiska argumentet att »det privata är politiskt« har paradox-

alt kommit att delas av moderna brittiska manliga politiker.

I följande artikel presenteras i första hand den brittiska familjepolitiken med dess inhemska ideologiska bakgrund och retoriska anspelningar på amerikanska ideal, i andra hand en kritisk analys av dessas mest framträdande drag och avslutningsvis en enkel jämförelse med svenska förhållanden.

## Ideologiskt stöd

Tony Blair lanserar sin politik under beteckningen »*The New Labour*«. Det är ett strategiskt drag för att leda tankarna till några av USA:s framträdande ledare och deras deviser som Wilsons »*New Freedom*«, Rosevelts »*New Deal*« och Kennedys »*New Frontiers*«. Till sin hjälp att utveckla ideologin för den framtida politiken har Tony Blair en »think-tank« den s.k. DEMOS-gruppen. Det är en stiftelse som utför policyforskning och som till sig i olika konstellationer knyter akademiker och framstående skribenter, som muntligt, i media och med egna skrifter för ut den nya vänsterns politik. De presenterar sig själva som oberoende och radikala tänkare med siktet inställt på att lösa Storbritanniens och andra avancerade industriländers problem. Helene Wilkinson är DEMOS familjeexpert med ett förflutet bl.a. vid Families and Work Institute i New York. Hon är en av medlemmarna i labourregeringens grupp för familjefrågor, ledd av Home Secretary Jack Straw. Hösten 1998 presenterade gruppen en rad förslag till förändringar i brittisk familjepolitik. (*Supporting Families*)

I brittisk politik finns ofta referenser till USA. Länderna ingår båda i en anglosaxisk kulturkrets med en språklig gemenskap som

1 Samtliga citat i texten är fria översättningar från engelska.

2 Tony Blair i Silva, E.B. & Smart, C. (1999), red. *The New Family*. SAGE:London.

skapar förutsättningar för såväl kulturella som politiska samband. Helene Wilkinson hämtar också många av sina förebilder i USA. Från en svensk horisont är USA som förebild i frågor som rör familjepolitik svårt att förstå bl.a. med tanke på att grupper av befolkningen har höga tal för barnadödlig- het i förhållande de flesta moderna stater samt att fattigdomen bland barnfamiljer är utbredd. Men Wilkinsons ideologiska bi- drag handlar inte om familjeekonomi utan om folkuppföstran. Från USA har hon bl.a. tagit med sig idéer om modernt faderskap – en närvarande och involverad fader. Förebil- derna finns bl.a. i färggrant upplagda kam- panjer med kända basebollstjärnor som un- der parollerna »*Fatherhood is a Contact Sport*« eller »*Be a hero a be a hero for your kids*«, paraderar som superpappor. (The Ob- server, Oct. 25, 1998)

I en antologi utgiven av DEMOS, *Tomorrow's Politics – The Third Way and Beyond* (1998), bidrar Helene Wilkinson med vad hon själv skämtsamt kallar ett »Smart Marriage Kit«. Hon argumenterar enkelt och rakt för att den nya labour måste forma en politik för att hindra att familjer splittras genom skilsmässor och samtidigt verka för ett ökat antal giftermål och barna- födslar. Hon konstaterar att splittrade famil- jer är dyra för staten, barn far illa och får en dålig start i livet och sammantaget utgör detta ett omfattande folkhälsoproblem. Wilkinson gör inte halt vid familjens dörr utan pläderar för ett statligt ansvar för att lära ut konsten att skapa och vidmakthålla starka relationer. Moderna människor måste vara inställda på förändringar och ett livs- långt lärande och beredda att ta råd och hjälp. Wilkinson vill införa föräldrautbild-

ning med relations- och uppföstringsfrågor i fokus för att fostra föräldrar och makar till en god »äktenskapskultur«. Hon hävdar att den tiden är förbi när äktenskap grundades på romantisk kärlek. Moderna äktenskap skall bygga på »emotionell intelligens« och stadsfästas genom tidsanpassade ceremonier för giftermål, med förenklade adminis- trativa rutiner och ett markerat symbolvär- de för dess varaktighet. På samma sätt vill hon att det skapas en ny inramning och mo- dernisering vid barndop.

I USA liksom i Storbritannien står splitt- ringen av familjer och det ökande antalet ensamstående mödrar i fokus för debatten om familjen. Det är också det land, som man i högst utsträckning förknippar med en mo- raliskt färgad debatt om »family-values«. Mimi Abramovitz (1994, 1997) visar i sin analys av amerikansk familjepolitik att kvin- nor systematiskt gjorts till syndabockar för stigande skilsmässotal, det ökande antalet ensamma mödrar och för de ökade kostna- derna för socialbidrag. Ett av Clinton admi- nistrationens stora projekt är att få socialbi- dragsberoende kvinnor i arbete. Modellen bygger på »workfare« inte »welfare« – välfärd genom arbete. Det har inspirerat uppfin- ningsrika delstatspolitiker att bidra till floran av regler för att få mödrar att skapa ordning och reda i sitt privatliv. I delstaten Maryland har man infört »healthfare« vilket innebär att mödrar som inte sköter barnens hälsokontroller får avdrag på sitt ekonomis- ka understöd. I delstaten New Jersey tilläm- par man »wedfare«, som ger bonus till en- samma mödrar som gifter sig och avdrag om de får fler barn utan att ingå äktenskap. Ab- ramovitz visar övertygande att det är män- niskors privatmoral som skall stramas upp

och det är beroendet inte fattigdomen som skall bekämpas.

Judit Stacy känd amerikansk familjeforskare och feminist gör i sin *In the Name of the Family* (1996) en skarp analys av relationen mellan politik, vetenskap och allmän opinion. I ett smått komiskt avsnitt i boken kan man följa hur kärnfamiljens fördelar upphöjs till dogm medan den splittrade familjen konstrueras som ett socialt stigma enligt följande. Känd konservativ sociolog, David Popenoe, uttalar sig i en intervju i New York Times enligt följande:

Jag har arbetat med socialvetenskap under tre decennier och har under den tiden inte kommit i kontakt med något annat område med så entydigt positiva forskningsresultat som de som visar att en familj med två (läs biologiska) föräldrar är att föredra framför enförälder- eller styvfamiljen. (enl. Stacy 1996, s. 58)

Hans uttalande upphöjs i nästa steg av konservativa manliga politiker till en dogm som de flitigt citerar i olika sammanhang. Utlandet härrör från uppsatser skrivna av Popenoe för Institutet för American Values och The Council for Families in America, propagandaorganisationer i vilka samtliga herrar innehar viktiga positioner.

Ett ledande tema i den amerikanska debatten är att familjens kris beror på att kvinnorna övergivit familjen för egen karriär och lönearbete. Judit Stacy hävdar motsatsen – det är männen som övergivit familjen, och hon varnar för den nya fadersrörelsen i USA eftersom den innebär en ny version av ett könsbaserat manlig herravälde. Med stöd i offentlig statistik visar hon att fäder i vår tid tillbringar mindre tid med familj och barn än någonsin tidigare i historien. Hon hävdar

vidare med stöd i egen forskning, att i de splittrade familjerna ökar kvinnornas betydelse, eftersom det är de som ser till att de nya familjernas komplicerade nät av relationer byggs och bevaras, en relationernas feminisering. Enlig Stacy är pläderingar för kärnfamiljen ett utslag av bristande förståelse av det samtida samhället, och det finns ingen väg tillbaka. Hon analyserar politiken men förespråkar själv inget politiskt program utan formulerar istället i teoretiska termer det som hon uppfattar som en historisk nödvändighet:

Teoretiskt kan villkoren i den postmoderna familjen, genom sin mångfald och flexibilitet, vara en demokratisk potential där individernas olika förmågor, önskingar och övertygelser är basen för att forma könsidentitet, sexualitet och familjerelationer. (Stacy 1996 s.37)

## Den demokratiska familjen

Judit Stacys formuleringar om villkoren för framtida samlevnadsformer har stora likheter med Antony Giddens demokratiska familj. Under hösten 1998 publicerade han *The Third Way – the renewal of Social Democracy en framtidsvision och ett försök att överskrida traditionell socialdemokrati och nyliberalism*. (s. 26) Giddens är en av sociologins samtida tongivande teoretiker, rektor för London School of Economics och flitig skribent i DEMOS publikationer. Han är också och en av hjärnorna bakom Tony Blairs »New Labour«. I sin nya bok presenterar Giddens både en samtidsanalys och förslag på lösningar. Som en röd tråd löper genom texten den klassiska frågan om individens

relation till kollektivet. Detta är ett radikalt politiskt grepp där såväl centralism som kollektivism kritiseras. Analysen går från samhällsnivå över grannskapet och slutligen till familjen. Såväl analys som lösningsförslag skall ses mot bakgrund av en starkt moraliskt betingad debatt över vad som sker i och med »familjen« i Storbritannien. Giddens lanserar den demokratiska familjen i ett vitaliserat civilsamhälle som grundbult för den framtida politikens tredje väg. Det är en familj som skall bygga på: känslomässig och sexuell frihet, ömsesidiga rättigheter och skyldigheter, gemensamt föräldraskap, förhandlad auktoritet över barnen, barnens skyldigheter mot föräldrarna och en socialt integrerad familj. Det vitaliserade civilsamhället förutsätter i sin tur nya samarbetsformer mellan individer, olika aktörer i lokalsamhället och i individens relation till staten.

## Postmoderna trender

Giddens lyfter inledningsvis fram det postmoderna samhällets dominerande trender: den traditionella vänster-höger dikotomins sammanbrott, demokratins bristande funktion, det ekologiska perspektivets framväxt, globaliseringen och individualiseringen. Han hävdar att den traditionella politiska indelningen i en höger-vänsterdimension har förlorat sin giltighet. Politiken handlar fortfarande om rättvisa och frigörelse från förtryck, men tvärs över dessa värden skär nu också frågor om ekologi, förändrade arbetsvillkor, familjeliv, personlig och kulturell identitet. För framtiden krävs en: *»livspolitik – en politik som avser avgörande beslut om individens livsprojekt, en politik där det individuella va-*

*let, identiteten och ömsesidigheten är dess centrum»,* ( s. 44) och som en följd av politikens nya inriktning måste »demokratins demokratiseras«. Framtidens utmaning ligger i att finna nya former för samverkan, tolka och artikulera krav från nya sociala rörelser, koppla rättigheter till skyldigheter och skapa en förståelse av postmodernitetens villkor. Globaliseringen är redan en realitet och tränger rakt in i våra vardagsliv både tidsligt och rumsligt. Vårt val av matvaror både påverkas av och påverkar matproducenter på andra sidan jordklotet, samtidigt som vi påverkas av ett simultant informations- och mediaflöde av nära och fjärran händelser, livsmönster och livsöden.

De förändrade livsvillkoren inom vardagslivet och politiken får också direkt betydelse för hur individer formar sitt jag och självuppfattning. Giddens ägnar stort utrymme åt vad han uppfattar som en tilltagande individualisering. Han polemiserar mot det som han uppfattar vara en konservativ uppfattning, att dagens unga skulle vara en samling ego-trippare, som i alla lägen lever efter principen »jag först«. Istället presenterar han empiri som visar att unga av idag reflekterar över moraliska spörsmål i större utsträckning än tidigare generationer. De unga hämtar inte sina värderingar från tradition och auktoritet utan skapar i en reflexiv process postmaterialistiska värden som rör mänskliga rättigheter, ekologi och sexuell frihet. För att karaktärisera innebörden av individualiseringen lånar Giddens Ulrich Becks begrepp *»institutionell individualism«* – en valfrihet inom givna ramar. Här kommer framställningen nära en politisk retorik som vi känner igen från välfärds-politiska sammanhang. I kronologisk ord-

ning anger Giddens några av de villkor som måste uppfyllas för få tillgång till välfärdsstatens stöd med utbildning, jobb, risktagande, och rörlighet som kodord.

## Öppna kontra eviga relationer – ett analytiskt och verkligt dilemma.

I *The Third Way* utgör individualiseringen ett viktigt inslag, men Giddens berör aldrig hur den påverkar våra nära relationer, familjens inre liv och barns behov av ständig omsorg och tillsyn. Han nöjer sig med, att som presenterades inledningsvis, i punktform ange den demokratiska familjens karaktäristika. Detta gör att man tvingas ställa sig tveksam till den tredje vägens framkomlighet. Giddens vision är långt ifrån det vardagsliv där människor dagligen misslyckas med att forma ett godtagbart familjeliv just som en följd av de postmoderna intima relationeras bräcklighet. I *The Third Way* skärskådas inte samtidens familjeliv, på samma sätt som han i den övriga analysen mönstrar ut de flesta samhällsinstitutioner på grund av deras bristande funktion.

I en tidigare bok *The transformation of Intimacy* (1992) introducerar Giddens emellertid för första gången idén om de demokratiska relationerna som det postmoderna samhällets samlevnadsform. Som boktiteln anger är fokus i analysen riktat på de nära relationerna. I likhet med andra samtida teoretiker (Berger, Bauman, Ziehe, Beck) diskuterar Giddens den mångfald och ambivalens som präglar vårt samhället. Den ökade kunskapsmängden, det ständiga flödet av nya intryck som tvingar oss att som enskilda individer göra ständiga val. Men

samtiden erbjuder många alternativ och få gemensamma regler, något som skapar ambivalens och frustration. Giddens tar inte ställning till om dessa förändringar är positiva eller negativa, men han ser reflexiviteten, sökandet och de individuella valen som basen för hur nära relationer både formas och upplöses i det postmoderna samhället. Han hävdar att detta också präglar hur vi förhåller oss till det andra könet. Det postmoderna sättet att förhålla sig till sin partner är genom »*öppna relationer*«. De utgör mer eller mindre tillfälliga förbund som skapas och vidmakthålls endast så länge som de ingående parterna vill.

Giddens tes om de öppna relationerna visar att den kulturella förändringen får olika innebörder för könen. Både män och kvinnor förutsätts öppet kunna tala om sina innersta känslor. För kvinnor har det varit och är ett naturligt och självklart förhållningssätt. Det är emellertid också ett förhållningssätt som lika självklart varit kopplat till en ideologi där kärlek, äktenskap och barn hänger ihop. Giddens menar emellertid att den ökade individualiseringen och betoningen på kvinnan som egen autonom individ har undergrävt föreställningen om att kärlek med nödvändighet hör samman med äktenskap och barn. Fram träder istället en föreställning om att den moderna kvinnan är fri att välja att ingå relationer och vidmakthålla dem på andra premisser än tidigare. Hon måste lära sig att konstruera en reflexiv självuppfattning som samtidigt inkluderar moderskap, partnerskap och en yrkesmässig professionalitet. För männen innebär förändringen att deras jag och identitet inte längre och lika självklart bara kan relateras till arbete och yrkeskarriär. Män

måste reflexivt konstruera sin livsberättelse med betydligt fler dimensioner än vad som tidigare förväntats av dem. De står inför den inte helt enkla uppgiften att forma en maskulin omsorg parallellt med ett parförhållande baserat på öppna relationer.

De öppna relationerna är förutsättningen för den demokratiska familjen och samtidigt dess svaga punkt. Det reflexiva förhållningssättet kräver en öppen dialog mellan män och kvinnor. Det ställer män och kvinnor inför nya och olika utmaningar. Gemensamt ställs de emellertid inför ett entydigt krav på att som individer mötas på lika villkor. Samtidigt som de öppna relationerna framstår som prototypen för jämlika relationer tycks de paradoxalt nog leda till att människor får svårare att bygga långvariga och stabila relationer och att få det komplicerade vardagslivet att fungera. Det kan inte ske i ett samhälle där »*relationer kan avslutas, mer eller mindre viljemässigt, av endera partnern vid varje given tidpunkt.*« (Giddens 1992, s. 137) De öppna relationerna avser förhållandet mellan könen och framstår som en omöjlig bas att bygga en samlevnad på, ty män och kvinnor blir mödrar och fäder och de gemensamma barnen måste inordnas i de individuella livsprojekten. Även om Giddens i sin karaktäristik av den demokratiska familjen inkluderar barn och föräldraskap, så är barnen påtaligt frånvarande i hans analys. Det behöver knappast sägas att barn behöver omsorg, närhet och stabilitet för att utvecklas till individer med tilltro till andra, förmåga att känna solidaritet och nyfikenhet på framtiden. Men genom att förutsättningarna för öppna relationer aldrig konfronteras med föräldraskapets eviga relationer så blir avståndet till dagens

familjeliv med brutna relationer och barn som far illa liksom till den politiska debatten och den praktiska politiken stort.

Istället framstår de öppna relationerna som idealtypen för jämställda könsrelationer i en barnfri värld. Sett i ljuset av analysen i *The Transformation av Intimacy* blir den demokratiska familjen som den framställs i *The Third Way* problematisk. Giddens dubbla roll som teoretisk samtidsanalytiker och politisk rådgivare präglar *The Third Way*. Detta leder till, som vi skall se, en påtaglig motsättning mellan Giddens demokratiska familj och den genom äktenskapet starka familj som blir den praktiska politikens svar på de ideologiska utmaningarna. *The Third Way* är emellertid både en analytisk och politiskt visionär bok och med den demokratiska familjen skisserar Giddens en framtida samlevnadsform som utmanar nuvarande levnadsätt och relationer.

## Ny-konservativ familjepolitik?

Samtidigt som *The Third Way* nådde bokhandelsdiskarna presenterade labourregeringen genom sin Home Secretary och Chairman of the Ministerial Group on the Family Jack Straw ett s.k. »*consultation paper*« med titeln »*Supporting Families*«, där förslag till förbättringar för familjer presenteras. Det är ett janushövdad dokument som presenteras, där ena halvan blickar framåt och innehåller en rad konkreta stödåtgärder till de hårt pressade brittiska familjerna. Snabbt ökade ekonomisk klyftor i befolkningen har placerat många barnfamiljer under fattigdomsstrecket (Ditch et. al. 1996).

Det nya förslaget innehåller också utökad

ekonomiskt stöd åt fattiga familjer och en »*New Deal*« för ensamstående föräldrar (läs mödrar). Till nyheterna hör också program för att underlätta balansen mellan arbete och hem samt pengar till barnomsorg. Vidare föreslås ett ambitiöst program för att de mest utsatta barnen skall få en »*Sure Start*« i livet. Förslaget bygger på utvidgade arbetsuppgifter för s.k. »health-visitors« som en form av förebyggande arbete. Deras insatser förknippas av tradition med spädbarnsfasen men skall nu även omfatta olika faser i barnets liv men lekgrupper, skola, etc. De skall också fungera som samordnare för andra hjälpinsatser som familjer kan behöva. Så långt gäller detta alla familjer, men förhoppningen är att man med denna metod skall finna de familjer som har behov av extra stöd för att man skall kunna bistå dem att ge barnen en säker start i livet. Hjälpen kan bestå i allt från hälsovård för hela familjen till arbetsträning och med hjälp till föräldrar att lära sig räkna och skriva. Hjälpen är också tänkt att vara vägledande i uppfostran och frågor som direkt griper in i privatlivet med direkta insatser för att skapa stabila familjer och bra miljöer för barns uppväxt, och här framträder janusansiktets bakåtblickande halva som förespråkar stöd för traditionella värderingar och som kronan på verket föreslås nya uppdaterade ritualer för både dop och vigslar – allt för att återupprätta och stärka äktenskapet som institution. I ett särskilt avsnitt rubricerat »*Strengthening Marriage*« säger man bokstavligen :

Den här regeringen tror att äktenskapet är grunden för stabila och varaktiga relationer. Starka stabila familjer är också den bästa grunden för barn att växa upp i och för att

skapa starka samhällen där människor bryr sig om varandra. (*Supporting Families*, s. 30)

Förslaget innebär också att staten i samarbete med olika frivilligorganisationer skall ge rådgivning till villrådiga föräldrar i en »*National Helpline*«. Vidare vill man genom lokala nätverk initiera föräldrautbildning. Råd, stöd, propaganda och utbildning skall samordnas i ett »*National Family and Parenting Institute*«. Det är inte tänkt som ett forskningsinstitut utan som ett ideologiskt betingat rådgivningsorgan. I argumentationen för det nya »Familjeinstitutet« hänvisar man bl a till en studie finansierad av Joseph Rowntree Foundation, som klart sägs visa på föräldrars uttalade behov av mer kunskap om barnuppfostran tillsammans med upplysningar om var sådan hjälp kan fås.

Även om texten i »*Supporting families*« innehåller upprepade försäkringar om att syftet inte är att lägga sig i människors privatliv, så innehåller det många pekpinningar om vad regeringen anser vara värdefullt för familj och föräldraskap. Därmed bryter labour med den brittiska traditionen att lämna privatlivet utanför politiken och samtidigt ger de sig in i retoriken kring »family values«. I introduktionstexten till det nyinrättade »Familjeinstitutet« pekar man också på erfarenheter från andra länder.

Presskommentarerna till labours nya familjepolitik nämner endast i förbigående de ekonomiska förbättringarna som många barnfamiljer kan förvänta sig. Däremot misssar de inte att ondgöra sig över de aviserade råd- och stödåtgärderna samt de nya ritualerna i sina politiska kommentarer. I *The Guardian* (Nov 4, 1998) är man inte sena att anklaga labour för att : »sailing dangerously



close to back-to-basics« och att många förslagen placerar dem nära John Mayors ny-moralistiska budskap. I *The Observer* (Oct. 28, 1998) har man som underlag till kommentarerna till labours nya familjepolitik låtit göra en opinionsundersökning. I tidningen återges svaren under rubriken »*Private lives-keep out*«. Av de redovisade resultaten framgår att närmare 60 procent av de tillfrågade anser att det inte är regeringens ansvar att uppmuntra äktenskap eller lära ut »family-values«. 80 procent förkastar också påståendet att gifta par är bättre föräldrar än samboende. Inställningen till om det skall vara svårare nu än tidigare att ta ut skilsmässa delar den brittiska befolkningen i två lika stora delar, och endast en av fyra briter anser att föräldrar skall hålla ihop enbart för barnens skull. Britternas tilltro till äktenskapet är vacklande och endast en av fyra tror att par som gifter sig innevarande år kommer att leva tillsammans om 10 år, och endast en av sju tror på äktenskapets varaktighet om man utsträcker tiden till 20 år. Britterna över lag tycks inta en förhållandevis tillåtande inställning till sex före äktenskapet, skilsmässor och barnuppfostran bortsett från en liten hård kärna i befolkningen som vill slå vakt om traditioner kring samlevnad, vilka de också upphöjt till högsta moral. Dessa signaler kontrasterar starkt mot labourregeringens nya policy att stärka äktenskapet som ett sätt att stärka familjen.

## **Brittisk familjepolitik från svensk horisont**

Labours nya familjepolitik innehåller en del intressanta uppslag, framförallt när det gäller att fånga upp barn i riskzonen. I Sverige

var tidigare barnmorskans hembesök regel när ett nytt barn kom till världen. Nu sker det alltmer sällan och den ambuleringssjukvården har istället övergått till livets slutskede. Visserligen utnyttjas barnvårdscentralerna nästan undantagsvis av alla föräldrar, men ett professionellt besök i ett barns hemmiljö skulle kunna ge en ovärderlig kunskap och förhindra framtida tragedier.

Föräldrautbildning erbjuds sedan länge för blivande föräldrar inom mödra- och barnhälsovården men omfattar inte alla. I Sverige har också frågan om en allmän föräldrautbildning funnits med allt sedan Alva Myrdal utvecklade idéer om hur livet skulle läggas till rätta för landets barnfamiljer. Så sent som 1997 presenterades ett förslag om att istället för den begränsade föräldrautbildningen som nu ges, införa en rad olika insatser riktade till föräldrar för att myndighetsvägen ge mer allmänt »stöd i föräldraskapet« och liksom i det brittiska förslaget utsträcka stödet till en längre period i barnets liv. (SOU 1997:161) Förslaget har väckt liten uppmärksamhet och istället har fokus i svensk familjepolitik handlat om barnfamiljernas ekonomi rent allmänt, men också specifikt om ersättningsnivåer i föräldraförsäkringen och maxtaxa i barnomsorgen. Dessa områden behandlas ofta som rena »plånboksfrågor« och leder endast undantagsvis till debatt om dessas normerande effekter på vardagslivets organisering med ett offentligt stöd till tvåförsörjarfamiljen och offentlig barnomsorg som det dominerande alternativet. I Sverige är jämställdhet mellan man och kvinna sedan 1960-talet ett uttalat politiskt mål, och välfärdsstaten har aktivt medverkat i moderniseringsprocessen.

Svenska mödrar och fäder har stor frihet att med välfärdsstatens stödsystem forma sina livsprojekt, en form av *institutionell individualism*.

Betald föräldraledighet och offentlig barnomsorg är något som knappt existerar i Storbritannien och från svensk horisont ter sig den brittiska satsningen på familjen som ytterst blygsam. Den sker dessutom från en jämförelsevis låg nivå av politiska insatser riktade mot familjen. Brittiska familjer förväntas klara sig själva och lita på marknaden. I labours familjesatsning finns inte heller några inslag av offentlig genuspolitik utan politiken inriktas på allmänna skattelättnader för att föräldrar skall kunna köpa tjänster på marknaden. Syftet är att underlätta barnfamiljernas relation till arbetsmarknaden och politiken har utformats »könsneutralt«.

En färsk OECD-studie avseende 18 länder (Korpi 1999) ger utmärkta möjligheter att jämföra Sverige, Storbritannien med utblickar mot USA. I studien belyses faktorer som har betydelse för mäns och kvinnors möjligheter att som individer forma sina liv som partners, föräldrar och försörjare. Amerikanska och brittiska familjer hamnar långt ned i rankingen avseende jämställdhet mellan könen och ekonomiska resurser, medan Sverige toppar listan. I ett första steg av analysen bestäms respektive länders »genuspolitik« i enlighet med tre idealtypiska modeller, dvs. allmänt familjestöd, stöd åt tvåförsörjarfamiljen och en marknadsdominerad modell. USA och Storbritannien tillämpar huvudsakligen den marknadsdominerade modellen och de stöd och insatser som riktas till familjen gäller familjen som enhet. Sverige har sedan länge en tradition

av att ge stöd till individen och som en följd därav blir det ett stöd åt tvåförsörjarfamiljen. Sedan 1960-talet är det ett uttalat politiskt mål i svensk familjepolitik att svenska mödrar och fäder *båda* har ett försörjnings- och ett omsorgsansvar för barn och familj. Amerikanska och brittiska familjer hamnar långt ned i rankingen avseende jämställdhet mellan könen och ekonomiska resurser medan Sverige toppar listan.

I studien jämföres också män och kvinnor och deras relation till arbetsmarknaden. I Storbritannien är dubbelt så många mödrar som män, med minst ett förskolebarn utanför arbetskraften, i USA var tredje och i Sverige är förhållandet mellan könen i det närmaste lika. Till detta kan man också foga att det är betydligt vanligare att brittiska förvärvsarbetande kvinnor har en marginell anknytning till arbetsmarknaden i förhållande till brittiska män, 11 procent. Motsvarande andel i Sverige och USA är 3 procent respektive 2 procent. De kanske mest uppseendeväckande resultaten är den utbredda fattigdomen. I USA är nästan 20 procent av befolkningen fattiga (under hälften av landets medianinkomst), i Storbritannien 10 procent och i Sverige 5 procent. Samma låga andel har vi också när det gäller barn och ensamma mödrar som lever i fattigdom. Nu kan man ju tycka att ingen skall behöva leva i fattigdom i vår tid. Därför ter sig andelarna fattiga ensamma mödrar i USA 57 procent och Storbritannien 35 procent och barn som lever i fattigdom USA 25 procent och Storbritannien 21 procent, som demokratiska utmaningar. Motsvarande andelar för Sverige ligger runt 5 procent.

I en jämförande studie med ett renodlat fokus på barn, barnfamiljers och ensamma

mödrars ekonomiska villkor är uppgifterna för Sverige och USA överensstämmande med den tidigare nämnda OECD-studien. För Storbritanniens del däremot ger dessa resultat vid handen att hela 41 procent av de ensamstående mödrarna lever i fattigdom. Vidare framkommer det att 19 procent av barnfamiljerna med två föräldrar lever i fattigdom jämfört med drygt 3 procent i Sverige. (Forsén 1998)

Mot bakgrund av den utbredda fattigdomen i Storbritannien är det förvånande att labours satsningar på ekonomiska förbättringar inte utsattes för en mer omfattande granskningar i pressen. Det som från svensk horisont ter sig mest anmärkningsvärt i brittiskt familjeliv – fattigdom och könsförtryck – är det som tycks tilldra sig minst intresse i efterföljande mediala analys och kommentarer.

Presskommentarerna inriktas istället på det som uppfattas som otillbörligt intrång i privatlivet och inslagen av nymoralism. I Sverige handlar familjepolitik om ekonomi och rättvisa. Att barn far illa är ett samhällsproblem och orsakerna söks främst i samhällsstrukturen med föräldrars och skolans bristande resurser och förklaras sällan eller aldrig som ett utslag av bristande moral. I Storbritannien handlar familjepolitik i första hand om att stärka och återskapa tradition och moral kring äktenskapet och i andra hand om att skapa ekonomiska resurser och rättvisa för barnfamiljer.

I Sverige är jämställdhet mellan män och kvinnor sedan 1960-talet ett uttalat politiskt mål och välfärdsstaten har aktivt medverkat i moderniseringsprocessen. Ekonomisk rättvisa har varit den offentliga politiken sedan 30-talet. De senaste två decen-

nierna har emellertid visat en rad oroväckande tendenser i det avseendet. Svenska barnfamiljer har under 1990-talet fått vidkännas ekonomiskt hårda tider. Föräldrar med låga inkomster har i alla familjetyper under enstaka år under 1990-talet inte lyckats uppnå en skälig levnadsnivå. (Konsumentverket 1998:24) Men svenska mödrar och fäder har ännu i jämförelse med Storbritannien stor frihet att med välfärdsstatens stödsystem forma sina livsprojekt. Inom den svenska familjepolitiken tillämpas i Giddens och Becks termer en *institutionell individualism* med välfärdsstatens som garant. I Storbritannien är man med sin nya politik på väg att införa en *institutionell familism* med staten som moralisk väktare och med ett begränsat ekonomiskt stöd.

Sett i ljuset av jämförelsen ovan är Sverige, trots ökade sociala och ekonomiska klyftor under de två senaste decennierna, fortfarande ett land där välfärdsstaten i stor utsträckning förhindrar att barn växer upp i reell ekonomisk fattigdom. Tack vare omfattande inkomsttransförelser och en utbyggd offentlig barnomsorg som ger kvinnor möjlighet att arbeta och försörja sig, är risken liten att barn växer upp i fattigdom. Medan det brittiska systemet med behovsprövade insatser och dyrköpt barnomsorg på en privat marknad i allt högre utsträckning utesluter människor från ett reellt deltagande i samhället.

## En välfärdsstat för alla

Det är naturligtvis lätt att ironisera över och kritisera idéer om framtiden för dess brist på konkretion. När Giddens demokratiska familj i praktisk politik förvandlas till den

starka familjen blir glappet mellan ideal och verklighet stort. Men Giddens utopiska ideal kan också uppfattas som ett nytt sätt att förhålla sig till sina medmänniskor baserat på visionen om en ny relation mellan individ och kollektiv. Grundförutsättningen är att de relationer som etableras i framtiden är icke-exploaterande och att de individer som ingår ges lika värde. Det är med dessa relationer som bas som människor förutsätts kunna skapa nya samarbetsformer i den postmoderna samhällets framtida familj och civilsamhälle. Det är också här som det verkligt utmanande politiska budskapet blir tydlig och konturerna av en reformerad välfärdsstat kan skönjas. Giddens pläderar för att den brittiska välfärdsstaten måste reformeras och omfatta alla. *The Third Way* är egentligen ett manifest mot »*exclusion*«. Giddens menar att det postmoderna samhället genom framförallt individualiseringen och globaliseringen främst gynnar medelklassen och samhällets elit. Risken är därför stor att dessa finner egna lösningar på välfärd utanför staten och dess kontroll. Därför måste elitens flykt stoppas annars reduceras välfärdsstaten till ett skyddsnet enbart för samhällets olycksbarn. Ett starkt

segregerat samhälle missgynnar både eliten och underklassen. Människor får inte lämnas utanför – alla måste vara delaktiga i samhället. Men det är inte den gamla delaktigheten och välfärdsstaten han tänker sig. Labours nya politik skall inte längre sträva efter enhetlighet och utgå från att det endast finns *en* lösning som är bäst för alla. Istället skall det postmoderna samhällets välfärdssystem bygga på mångfald och blandning av offentliga, privata och frivilliga organisationer. Här återknyter Giddens sitt resonemang till konsekvenserna för samhälle och individ av de postmoderna trenderna, men nu betonas individualiseringen som en möjlighet för alla. Reflexiviteten och risktagandet skall tjäna som dynamiken i samhället och göra det möjligt för människor att finna nya vägar och egna lösningar. Risk handlar inte bara om att minimera faror och osäkerhet utan också om att pröva och utforska det möjligas gränser. I grunden handlar det om att fostra människor till gemenskap och kosmopolitiska värden och utforma ett samhällskontrakt på modernitetens villkor, ett kontrakt som sträcker sig från samhällsnivån över grannskapet och slutligen till familjen.

### *Summary*

#### *The “democratic family”*

#### *The foundation of postmodern society?*

Family and family policy are on the political agenda in many Western countries, in particular Great Britain. In his speech after the mudslide victory in 1977, Tony Blair declared that New Labour politics meant

strengthening British families. In 1998 the government also presented a consultation paper entitled *Supporting Families*. The message of this document is both forward and backward looking. There are some sub-

stantial initiatives for families who need to strengthen their economy, but there are also some suggestions directed towards interventions in people's private lives, saying that the state wants to promote marriage by all necessary means. Marriage is made the symbol of long-term relations and stability; it is also endowed with modern rituals.

In 1998 Anthony Giddens published *The Third Way*, where he launched the idea of the democratic family in a revitalized civil

society. A critical analysis of this idea and the idea of "open relations" which he introduced in an earlier book, *The Transformation of Intimacy*, shows some inherent contradictions and a gap between theory and practical policy. This gap takes on a special meaning when it is analysed against some striking circumstances in contemporary British family life, where 35 per cent of the children live in poverty.

### Litteratur

- Abramovitz, M. (1997) *Under Attack, Fighting Back. Women and Welfare in the United States*. New York: Conerstone Books, Monthly Review Press.
- Abramovitz, M. (1995 5th Ed.) *Regulating the Lives of Women*. Social Welfare Policy from Colonial Times to the Present. Boston: South End Press.
- Den ekonomiska utvecklingen under 1990-talet. Ur ett hushållsekonomiskt perspektiv*. Konsumentverket, Rapport 1998:25.
- Ditch, J., Barnes, H., & Bradshaw, A. (1996) *Development in National Family Policies*, 1996 European Observatory on National Family Policies. The European Commission.
- Forsén, K. (1998) *Children and the Welfare State*. Helsingfors: STAKES. National Research and Development Centre for Welfare and Health.
- Focus The Family: *The Observer*, Oct. 25, 1998.
- Giddens, A. (1992) *The Transformation of Intimacy. Sexuality, Love & Eroticism in Modern Societies*. Stanford University press through Cambridge:Polity Press.
- Giddens, A. (1998) *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge:Polity Press.
- Korpi, W. (1999) Ojämlighetens ansikte: Genus, klass och ojämlikhet i olika typer av välfärdsstater i *Välfärdsstat i brytningstid, genus klass och arbetslöshet*. Sociologisk Forskning : Supplement 1999.
- Push-pull-position, *The Gardian* Nov. 4, 1998.
- Silva, E.B. & Smart, C. (1999), (red) *The New Family*. SAGE Publications:London.
- Stacy, J. (1996) *In the Name of the Family. Rethinking Family Values in the Postmodern Age*. Boston:Beacon Press.
- Stöd i föräldraskapet, SOU 1997:161.
- Supporting Families. A Consultation Document*. (1998) A Government, Publication from The Stationary Office Group Ltd. Dd604193.
- Wilkinson, H. (1998) The Family Way: Navigating a Third Way in Family Policy i *Tomorrow's Politics— The Third Way and Beyond*. DEMOS: London.